

S A R A Č I B R A H I M

Rodjen sam 11. avgusta 1919. godine u Banjoj Lu-
ci u porodici Mehmedalije i majke Nure, rodjene Medić. Se-
stre su mi: Havka (udata Saračević), Razija (udata Biš-
ćević) i Mubera-Berka. Materijalno stanje porodice bilo je
veoma loše jer se cijela porodica izdržavala isključivo
od male plate oca, koji je radio kao trošarinski službenik.

Osnovnu školu, bivšu Ruždiju, pohađao sam u pe-
riodu 1927-1931. godine. Kao učitelji predavali su mi Uze-
lac, Barbara Obradović, Branko Madžarac i Radovanović, otac
Drage Radovanovića. Školovanje nastavljam u Realnoj gimna-
ziji. Po završetku gimnazije upisujem se na Medicinski fa-
kultet beogradskog Univerziteta 1939. godine, ali se u toku
iste godine prebacujem na studij prava. Budući da sam do-
bio svega 200 dinara stipendije od Banovinske uprave Vr-
baske banovine, a očekivao sam veću stipendiju, prekinuo
sam studij medicine i počeo da studiram pravo. Tako je ma-
terijalni momenat bio presudan za moje studiranje.

Moje povezivanje sa radničkim pokretom u Banjoj
Luci dijelom je, možda, proizvod slučajnosti, odnosno, bolje
rečeno, određenih okolnosti.

Emin Čejvan, zvani Kec, stanovao je u neposrednom
susjedstvu. Naime, stanovao sam u ulici Smail-age Čengića
(nekada ulica Gušića, a danas Omladinska ulica) broj 26,
u naselju zvanom Čaire. Pošto su Emin i njegov brat Dedo
igrali u klubu "Borac", i ja sam postao vatreni navijač
kluba u kome su igrane moje komšije. Tako sam i ja dospio
u Radnički dom, gdje su se na prvom spratu nalazile društ-
vene prostorije kluba. Bilo je to sasvim slučajno jer sam

nosio dresove i kopačke koje je slao Kec. Budući da sam često uz njega išao, pretpostavljali su da sam brat braće Čejvan. Noseći tako sportsku opremu svratio sam u knjižnicu društva "Pelagić", čiji je knjižničar bio Hazim Hadžihali-
lović. Od ranije smo se poznavali jer sam sa njegovim mladjim bratom Sakibom išao u isti razred Realne gimnazije u Banjoj Luci. Bilo je to negdje u jesen 1934. godine, tek što sam se upisao u peti razred. Hazim me je oslovio i mi smo počeli razgovor. Na zidu knjižnice opazio sam dvije slike i upitao ko su ta dva bradata čovjeka. Hazim mi je tada rekao da sjednem i počeo objašnjavati ko su Marks i Engels. Bile su to nove stvari za mene. Znatizeljno sam slušao jer mi je postalo veoma blisko tumačenje da su to ljudi koji su cijeli svoj život posvetili borbi za ravnopravne odnose među ljudima, za dostojanstvo čovjeka, za istinsku ekonomsku i socijalnu jednakost itd.

Hazim je uočio koliko sam bio zainteresiran. Na kraju mi je dao na čitanje brošuru o Lajpciškom procesu. Htio mi je dati neku deblju knjigu, ali sam tražio neku tanju, po obimu manju. Knjigu sam pročitao za dva do tri dana i odmah zatražio novu. Tada sam dobio brošuru Marksa "Nadnice, cijene i profit". Čitao sam je jedno dvadesetak dana, ali je tekst za mene bio odviše težak, u mnogočemu nerazumljiv. Mogao sam samo shvatiti da kapitalisti eksploatišu radnike i da vladaju u društvu onako kako to njima najbolje odgovara. Vratio sam knjigu i zamolio Hazima da mi da na čitanje neku drugu knjigu koju ću lakše i bolje shvatiti. Od tada sam dobivao na čitanje popularno pisane brošure i knjige.

U međuvremenu sam upoznao Slobodana Kokanovića koji mi je počeo posuđivati knjige iz svoje biblioteke.

Čitanje tih knjiga ostavljalo je svoj trag. Već krajem 1936. i početkom 1937. godine počeo sam vrednovati učenike i svoje kolege po stepenu naprednosti. Ocjenjivao sam ko je napredan, ko apolitičan, a ko reakcionaran. Napredni su se povezivali i međusobno družili. U sedmom razredu Realne gimnazije mnogo sam se družio sa Ahmetom Hadžihali-

lovićem. Literaturu dobivanu za čitanje i njemu sam davao. Postepeno sam dolazio do saznanja da bi tu literaturu trebalo davati na čitanje i drugim kolegama u koje se moglo pouzdati, a u cilju propagande ideja koje sam i sam usvojio. Tako sam počeo razmenjivati napredu literaturu sa Vojom Radišićem, Željom Barićem, Muhamedom Hasanbašićem, Atifom Topićem, Ademom Kovačevićem, Duškom Koščićem (njegova sestra Dušanka Čiča počela se nekako u to vrijeme zabavljati sa Nikom Jurinčićem i počela agitovati da predje iz "Viteza" u "Borac") i drugim učenicima.

Najviše sam se družio sa Vojom Radišićem, koji je zbog siromaštva živio u veoma teškim prilikama. Budući da sam i sam bio siromašan, dobro sam shvatao sve tegobe koje su ga pritiskivale. Jedan drugome smo postali bliski.

Krajem 1937. godine osjetio se intenzivniji rad SKOJ-evske organizacije u Realnoj gimnaziji. Značajnu ulogu u povezivanju omladine, a i u idejnom usmjeravanju, imali su politički organizirani izleti.

Na jednom takvom sastanku, organiziranom kao izlet u ljeto 1938. godine, bilo je prisutno jedno dvadesetak naprednih omladinaca iz više srednjih škola u Banjoj Luci. Okupili smo se na Hisetama iznad tzv. Hamzagine ciglane u jednoj uvali između bašti Huskića i Čardžića. Uglavnom, međusobno smo se poznavali kao napredni omladinci. Na tom sastanku su prisustvovali i rukovodili sastankom Rudi Kolarak i Ljubo Babić. Govorili su nam kako smo se tu okupili mi mladi komunisti-skojevci. Isticali su potrebu intenzivnijeg političkog djelovanja, osvajanju pozicija od strane naprednih snaga, potiskivanju političkog uticaja ljotičevaca po školama itd.

Negdje u novembru ili decembru 1938. godine, mislim da se radi o ova dva mjeseca jer se u sobi moralo ložiti, održan je sastanak skojevaca iz Gimnazije u kući Želje Barića. Porodica Barića stanovala je u činovničkim kućama, u današnjoj ulici JNA. Na ovom skojevskom sastanku bili su prisutni: Željko i Brane Barić, Mikan i Slobodan Zec, Ahmet Hadžihalilović, Muhamed Hasanbašić, ja i još neki. Moglo

Arhiv Doc. krajeine B. Luka

ABK 209- MG - III / 123

je biti nešto oko desetak prisutnih učenika. Koliko se sjećam, roditelji Barića bili su van kuće.

Sastanak je otvorio i rukovodio radom Željko Barić. Na sastanku je najviše bilo govora o tome kako se neki kao učenici druže sa ljotičevcima, a da je politički nužno ljotičevce otvorenije i energičnije raskrinkavati. Budući da smo Kemu Halilovića smatrali našim simpatizerom, a on se mnogo družio sa Šoverom (danas ljekarem Josipom Jovićem), poznatim po ljotičevskim opredeljenjima u gimnazijskim danima, njihovo druženje postalo je sumnjivo. Neko je tada rekao da je Šover prevao Kemu na svoju stranu. Sjećam se da se neki skojevci poslije ovog sastanka nisu više sa Kemom družili.

Na sastanku se govorilo i o drugim pitanjima, naročito idejnom djelovanju i čitanju marksističke literature. Osim toga, na sastanku se razmatralo pitanje daljeg omasovljenja djačkog literarnog udruženja "Mlada Jugoslavija" i unapređenja rada.

Znam da je Osman Karabegović bio ljut na Naila Kobašlića, Saliha Višića i Šefketa Cerića koji se nisu htjeli baviti politikom. Njemu je smetala njihova apolitičnost, naročito Šefke Cerića, čiji je otac bio šuster, a i sam je poslije nastave pomagao ocu u obučarskim poslovima. No, i pored takvih uslova života i rada, bio je i odličan djak. Obzirom na klasni status, Osman je očekivao Cerićevo izravno uključivanje na strani naprednih snaga. Osman je ove u grupi, a i takve koji se nisu politički opredeljivali, nazivao "ćaršija", režimlijama itsl.

Koliko je meni poznato, medju profesorima Realne gimnazije bili su Nata Jović i Jerko Grgićević članovi KPJ. Medjutim, nije mi poznato u kojoj su ćeliji radili. Čuo sam samo da su bili povezani u ćeliji koju je vodio Živo Pre-radović. Ta je ćelija bila u okviru nekog Saveza bankarskih činovnika (SBOTIĆ- kratica, kako se sjećam). Ova je ćelija postojala 1940. godine.

Obično smo se sastajali po kućama nekog od nas. Bili su to sastanci od po nekoliko članova. U mojoj kući obično smo razgovarali u bašti.

Arhiv Bos. krajine B. Lu

ABK 209-MG-III/123

Skojevci i drugi napredni omladinci bili su za vrijeme ljetnih ferija angažovani na kolektivnim instrukcijama učemika koji su pali na popravne ispite. Predavači i asistenci bili su studenti i odlični djaci. Nakon objašnjenja metodskih jedinki, djaci i studenti u ulozi asistenata objašnjavali su polaznicima ovih kurseva sve ono što im je bilo nejasno i nerazgovjetno.

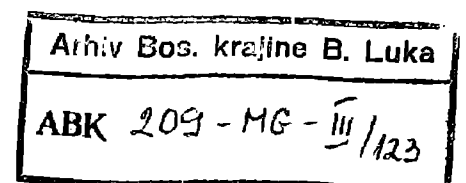
U ulozi asistenata bili su: Ahmet Hadžihalilović, veoma dobar matematičar, zatim Muhamed Hasanbašić, ja i mnogi drugi. Nominalni je pokrovitelj ili rukovodilac bio profesor Kemal Hadžiomerspahić, dok su glavni organizatori bili Osman Karabegović i Fikret Dedić. Obojica su bili članovi Partije, a njima su asistirali članovi SKOJ-a. Na ovoj osnovi ostvarivao se posredan uticaj Partije na školsku omladinu kao legalan oblik ideološko-političkog rada.

(Nastaviće se.)

12. septembra 1974. godine
BANJA LUKA

Sarač

(Ibro Sarač)

(Nastavak I.)

Po završetku gimnazije svi napredni omladinci učlanjavali su se u KAB, a prvenstveno članovi SKOJ- a. Bila je to politička obaveza nastavljanja društveno političkog rada. Obzirom na društveni rad KAB-a, svojevrsna je bila čast mladog čovjeka da bude član Kluba akademičara.

Među onima koji su jedva čekali da budu članovi KAB-a bio sam i ja. Još kao učenik Realne gimnazije dolazio sam na predavanja koje je KAB organizirao. Sjećam se da su predavanja bila dobro posjećena. Predavanjima u organizaciji KAB-a bili su prisutni i građani koji nisu bili poznati kao ljevičari. Posebno je značajno da su predavanja slušali industrijski radnici i zanatlije, koji su o predavanjima obavještavani preko Radničkog doma.

Od svih članova KAB-a najistaknutiju ulogu je imao Nikica Pavlić, ne samo na organizacionom polju nego i inače; skoro da nije bilo ni jednog sastanka bez veoma aktivnog i značajnog učešća Nikice. Bio je izuzetno aktivan društvenopolitički radnik, veoma širokih horizonata i sluha za društvenopolitički život. Zbog toga je od policijskih vlasti često hapšen na jedan, dva ili više dana. Jednostavno su ga znali privesti u policiju i zadržati u pritvoru kadgod su našli podesan motiv.

Sjećam se izuzetne aktivnosti Miloša Popovića u KAB-u, a mnogo sam čuo o njemu kao marksisti još dok sam bio djak srednje škole. Svojom inteligencijom i izuzetnim darom za govorništvo morao je biti zapažen.

U jesen 1939. godine upisao sam se na Međicinski fakultet u Beogradu, ali se zbog male stipendije i inače svog siromašnog materijalnog stanja iste jeseni prebacujem na studij prava. Za smještaj dobio sam internat "Osman Djikić", Dalmatinska 37. U internatu, odnosno ovom Studentskom domu jasno su se diferencirala politička opredjeljenja u smislu da je bilo uočljivo koji su studenti bili ljevičari, a koji nisu. Većina je bila ljevičarski orijen-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - III / 123

tisana, dok je jedno 20% bilo nezainteresirano za politiku. Ovu grupu obično smo nazivali "Mala čaršija" kao sinonim za malogradjane, kolebljivce bez političkog stava i opredeljenja. Od ukupnog broja pitomaca doma svega je jedno desetak bilo ljotićevara.

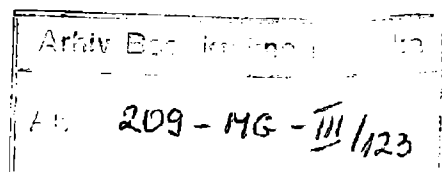
Od Banjalučana u internatu su se tada nalazili: Ali-Muhamed Hadžiefendić (u toku okupacije urednik njemačke propagande u Banjoj Luci, tada student, čini mi se Filozofskog fakulteta), Džemal Kadenić, student medicine (oficir domobranstva u vrijeme NDH, zarobljen od partizana 1942. godine i, koliko mi je poznato, streljan), Ahmet Hadžihalilović i Ibro Sarač.

Ljotičevci su se svakog petka sastajali na neki zbor ili sastanak u Beogradu. Obično su ti sastanci bili uveče oko 18 časova. Obično su se ti ljotičevski studenti vraćali u internat kasno uveče. Da bismo napakostili Džemalu Kadeniću obično smo mu ulijevali vodu u madrace. Budući da nije mogao leći u vlažnu posteljinu, u nekoliko je navrata tražio intervenciju upravnika doma. Obično nam je tada psovao komunističku majku, ali nije mogao poimenično označiti ko je sipao vodu u krevet. Svoj bijes nije znao na koga da sruči, a ni intervencija upravnika nije mu mnogo pomogla. Niko nikoga nije htio da oda. Bili smo jedinstveni.

U sobi nas je bilo 22. Osim mene u ovoj sobi bili su: Ahmet Hadžihalilović, student tehnike, Mostarci Džemal Bijedić i Enver Lakišić (Zvani "Beg"), ~~Adem Kazzaković~~ Kapetanović iz Čapljinine (zvani "Čapajev"), Fadil Pašić i Jusuf Kurtović iz Gackog, Mustafa Zupčević iz Trebinja (narodni heroj) i Esad Midžić. Svi su ovi bili revolucionari i kasniji nosioci Partizanske spomenice 1941. godine.

Konfrontacije sa ljotičevcima bile su veoma česte. Kada smo našli podesnu zgodu i izgovor preko čebeta smo tukli neke ljotićevece.

Politički smo se aktivizirali u dijeljenju letaka. Letke je u internat donosio, mislim, Derviš Numić iz Duvna, a i Džemal Bijedić. Obojica su već tada bili članovi

Partije. U internat su često dolazili Osman Karabegović i Hasan Brkić, koji su sa pomenutom dvojicom najviše i najčešće kontaktirali. S vremena na vrijeme dolazili su i Mahmut Bušatlija i Rifat Burdžević.

Sjećam se kada smo preko nekog od njih dobili letke pripremljene za poznate demonstracije od 14. decembra 1939. godine. U sobi su nas okupili Derviš Numić i Džemal Bijedić, negdje oko 8 časova, i obavjestili da će se na trgu Slavija održati demonstracije protiv skupoće. Rečeno nam je u povjerenju da se nadjemo na Slaviji nešto prije 19 časova, a i da sa sobom povedemo što je moguće veći broj ljudi, naprednih studenata i onih u koje smo se mogli pouzdati. Upozoreni smo da ne govorimo o pripremanim demonstracijama, već da pod bilo kojim izgovorom povedemo sve one za koje pretpostavljamo da će se svojim prisustvom uključiti u manifestacije.

Ja sam okupio četiri studenta pod izgovorom da idemo u kino "Slavija". Obećao sam im da ći im kupiti ulaznice, da ja ovom prilikom plaćam karte. Pristali su. Pošli smo zajedno nešto ranije. Na trgu smo zastali jer sam želio da i razgovor koji sam nametao izgleda spontan. Jedan od njih prekinuo je razgovor i rekao da treba da odem i kupim karte. Izdvojio sam se i otišao prema kinu i blagajni, ali karte nisam kupovao. Zadržao sam se izvjesno vrijeme kako bi izgledađo da sam se zadržao zbog kupovine karata. Po povratku rekao sam da sam nabavio karte. Predložio sam im da se malo prošetamo po trgu. U međjuvremenu vrzmalo mi se po glavi upozorenje Derviša Numića i Džemala Bijedića da će demonstracije početi na taj način što će neko viknuti "Dolje skupoća!", a svi će se tada oko njega okupiti. Približavalo se određeno vrijeme i svakog časa sam očekivao da neko uzvikne ovu parolu. U međjuvremenu, neko je iz grupe kolega koje sam poveo upitao za razloge okupljanja tolikog broja ljudi na Slaviji, što nije uobičajeno. Odgovorio sam nekako neodređeno u smislu da je to možda slučajnost, izlazak ljudi na šetnju.

Sve novi i novi ljudi su pristizali. Odjednom je neko uzviknuo ugovorenu parolu. Parola je ustalasila pri-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-III/123

sutne. Okupilo se nekoliko hiljada ljudi, mahom radnika, studentske i srednjoškolske omladine. Počele su demonstracije. Moje kolege iz grupe bile su iznenadjene. Naročito ih je iznenadio način na koji su bili uključeni u demonstracije. Sami su došli do spoznaje da su komunisti ove demonstracije organizirali i čudili su se vještini organiziranja i konspirativnosti.

Sa demonstracija vratio sam se u internat tek izjutra oko 4 sata. Oni koji su se sa demonstracija ranije vratili već su mislili da sam bio uhapšen.

Nakon dva do tri dana u Domu "Osman Djikić" održan je sastanak naprednih studenata, članova KPJ i SKOJ-a. Bilo je prisutno oko 10 studenata. Sastanak su organizirali i vodili Numić i Džemal Bijedić. Tema sastanka bila je vezana za demonstracije. Najviše je bilo riječi o krvavom terorizmu na demonstracijama, zvjerskim ubistvima, odnosno režima prema učesnicima u manifestacijama na Slaviji i prema svemu onome što je progresivno.

Organizirano je prikupljanje priloga u korist uhapšenih drugova i posjećivanje ranjenih drugova u bolnicama. Poslije ovog sastanka pojedinačno su neki dobili letke da ih rasturaju. Jednu količinu dobio sam i ja. Bilo je određeno da ja, Riza Fejzić iz Mostara i još jedan student, čijeg se imena ne sjećam, dijelimo letke građanima u Kosovskoj i susjednim ulicama. Riza je to veče pisao parolu na zgradi iza Skupštine sa tekstom "Dole krvave ubice žrtava 14. decembra!". Parola je pisana preko već ranije napravljenog klišea. Bilo je to tri ili četiri dana poslije demonstracija u sam sumrak dok je još bilo dosta ljudi na ulicama. Prolaznici su zastajkiivali i znatiželjno posmatrali.

Ja sam se tada nalazio kod Pošte, na samom uglu. U to je naišao agent i pristupio Rizi Fejziću. Riza je tada materijal sa bojom bacio na agenta i počeo bježati. I mi smo se tada dali u bijeg. Međjutim, Riza nije uspio da pobjegne jer ga je agent u ulici nešto dalje uspio da uhapsi. Neko je agentu u tom hvatanju pomogao, neki drugi agent ili neki desničarski orijentisani građanin. Zbog ovoga je Riza

Arhiv Bos. krajine D. Luka

ABK 209 - MG - III / 123

odležao u zatvoru mjesec dana. U zatvoru je imao dobro držanje jer nikoga nije provalio. Na intervenciju neke ličnosti na visokom položaju, tako se bar u to vrijeme govorilo, pušten je iz zatvora poslije mjesec dana.

Kod redakcije "Politike" dijelili smo letke, ali smo najčešće praktikovali da ih ubacujemo u sanduče za poštu. Ubacivanje u sanduče za poštu bilo je daleko sigurnije nego dijeljenje građanima. Jednom prilikom, negdje u proljeće 1940. godine, ja i Enver Arpađžić iz Mostara dijelili smo letke u ulici Poenkarea. Išli smo zajedno. Dok je jedan ubacivao letke u poštanske sandučice drugi je na ulazu čuvao stražu. Prilikom ulaska u kuće sa više stanova držali smo se kao da nekoga tražimo. Sandučići su negdje bili u prizemlju koncentrisani na jednom mjestu, što u drugim zgradama nije bio slučaj. Naime, u drugim zgradama sandučići su bili kraj samog ulaska u stan ili se pošta ubacivala, što je bilo najčešće, kroz specijalan prorez za poštu na vratima. Zbog toga smo morali da se penjemo na spratove i da ubacujemo letke od vrata do vrata.

(Prekid.)

25. septembra 1974.-

Banja Luka

Sarač Ibrić

(Ibrić Sarač)

